

Mizantropul

Se știe îndeobște că în jurul memoriei oamenilor iluștri se țese o plasă primejdioasă de legende, în care se întâmplă să cadă printre naivi și unii dintre cei mai lucizi urmași. Mai puțin se știe că această legendă începe să-și facă drum încă din timpul vieții marilor oameni, pe care contemporanii văzându-i extraordinari, și-i închipuie de-a dreptul extravaganză. Virfurile beneficiază astfel de o celebritate scump plătită, pentru că ea se alimentează din anecdotică. Molière nu s-a putut sustrage regulii generale a sociologiei literare. Nu fusese oare cel mai celebru scriitor al domniei lui Ludovic al XIV-lea? Moartea sa pretimpurie la vârsta de 51 de ani, nu va fi contribuit cu puțin la creșterea și răspîndirea zvonurilor publice. Fie-mi îngăduită aci o scurtă paranteză. La aceeași etate au decedat și Balzac și Proust, cei doi mai mari scriitori francezi ai secolului XIX și XX. Desigur, coincidența nu face lege, dar rămîne tulburătoare. Puținătatea relativă a anilor nu împiedică întru nimic ivirea, dezvoltarea și răspîndirea legendei, care nu este decît o variantă a mitului, iar omenirea se nutrește mai mult cu povești decît din adevăr. La Molière, geneza legendelor trebuie căutată nu numai în setea nestînsă a publicului după senzațional, dar și în caracterul complex și contradictoriu al fiului lui Jean Poquelin, maitru-tapițer, valet de cameră al regelui, fiu sortit să-i urmeze tatălui în această onorabilă meserie, fiu sorocit de altfel prin acte în regulă, din adolescență, a-și urma tatăl în anticamera luminatului suveran, a Regelui-Soare. Unul din dubletele temperamentale neobișnuite ale recalitrantului, — care după ce și-a isprăvit studiile juridice, în loc să practice avocatura, s-a ținut de trupa soților Bèjart, ca să colinde apoi țara în lung și-n lat ca șef al trupei, preț de 12 ani, — a fost coexistența celei mai sociabile și comunicative dintre firi cu aceea a unui „contemplator“, retras în găoacea sa pînă la limita extremă a mizantropiei.

Nu se poate spune că Molière i-a urit pe oameni, în felul, să zicem, al lui Alceste. În preziua morții, îndemnat să nu joace, pentru că se simțea rău, el a răspuns că dacă nu s-ar sui pe scenă, trupa lui n-ar avea ce mîncă a doua zi. Așadar, a murit ca ostașul pe poziție, din dragoste pentru semenii lui. Cu toate acestea, biografia lui ni-l arată, rînd pe rînd, tăcut, închis în sine, neabordabil, cînd exhibîndu-se ca un „harangueur“, adică orator, bucuros să cuvinteze, fie înaintea oamenilor de rînd, din staturi, prezentîndu-le cite o piesă, fie înaintea stăpînilor săi, principele de Conti, Domnul, fratele Regelui, sau chiar cînd acesta era de față, înconjurat de curtea sa ori incognito.

Cuvîntul „mizantrop“ cu privire la autorul însuși al acelei mari capodopere, se găsește în *La vie de M. de Molière*, lucrare anonimă, apărută la Paris, „chez Jacques Le Febvre, dans la grand'Salle du Palais au Soleil-d'Or“, în anul 1705, „avec Privilège du Roy“. Ediția princeps se găsește în Biblioteca Academiei R.S. România, la cota I. 468.704, legată la un loc, în piele de vițel, cu tomul al VIII-lea din *Operele lui Molière*, apărute la Lyon, la Jacques Lions, în 1692. Biograful se cunoaște însă: este Grimarest (Jean le Gallois, sieur de) cum ni-l prezintă pompos *Dicționarul literaturilor* de Philippe van Tieghem, ca decedat în 1713, „eseist și biograf francez, mai ales cunoscut prin a sa *Viață de lui Molière* (1705), izvor prețios de informații despre ilustru comic, reeditată cu note erudite de d. Mongrédien în 1955“. Păcat! această nouă ediție ne lipsește. A trebuit să mă mulțumesc cu nearătoasa, dar prețioasă ediție originală, care ne reproduce printre altele, următoarele cuvinte rostite de actorul ambulant, care tocmai refuzase postul de secretar, oferit de principele de Conti :

„Ei! Domnilor, să nu ne schimbăm locurile niciodată; sînt un autor pasabil, dacă ar fi să cred în vocea publică; pot fi un secretar foarte prost. Îl distrez pe Principe prin spectacolele pe care le dau; l-aș dezgusta printr-o muncă serioasă, dar rău condusă. Credeți, de altfel, adăugă el, că un Mizantrop (cu majusculă în text! nota noastră) ca mine, capricios dacă vreți, ar fi potrivit pe lângă o Mărime? N-am sentimentele destul de flexibile pentru domesticitate. Dar mai presus de toate astea ce ar

Gravuri de epocă inspirate din opera lui Molière

ajunge acești bieți oameni pe care i-am adus de așa de departe? Cine-i va conduce? Ei s-au bizuit pe mine și nu mi-aș ierta să-i părăsesc“.

Biograful crede însă a ști că cele ce-l reținuseră n-ar fi fost motivele invocate, ci voința Madelenei Béjart, care-l stăpânea cu totul. Nu sînt de această părere. „Mizantropul“ mărturisit n-avea șira spinării îndoită, ca să slujească la stăpîn. A preferat sărăcia și libertatea în vagabondaj, în „nemernicie“, cum spuneau bătrînișii noștri, pufului moale al slugărniceii.

E greu să ne transpunem, noi românii din anul celui de al treilea centenar al morții lui Molière, în pielea spectatorilor care-l aplaudau pe marele scriitor sau în aceea, mai subțire, a celor ce strîmbau din nas la „vulgaritățile“ lui (cam ca și protipendada dintre anii 1879 și 1885, la premierele comediilor lui Caragiale). Molière era tipul genial al francezului mijlociu, cultivat, dar om din popor. Vorbea două graiuri la fel de bine: pe acela al vulgului și pe cel al unui „honnête homme“, care urmase cursul liber de filozofie al lui Gassendi și Facultatea de Drept. Grimarest ni-l arată pe larg, într-un duel de principii cu fostul său conșcolar, scriitorul Chappelle (Claude Lhuillier, zis), epicureul notoriu, care a inaugurat un gen literar cu al său *Voyage en Provence* (1663) scris în colaborare cu Bachaumont (după același *Dictionnaire des Littératures*). Chappelle rămăsese credincios învățămîntului lui Gassendi, pe cînd Molière jura în numele lui Descartes. Fie-mi îngăduit să trimit umbrei ilustre a sărbătoritului de azi, un salut de umil frate de arme, înregimentat în rîndurile mereu mai rare ale Rațiunii!

Cine ar asista la o reprezentare a *Mizantropului*, în magistrala, dar prea argheziana versiune a autorului *Florilor de mucigai*, n-ar crede că părintele lui Alceste ar fi fost un om al rațiunii. Acesta e mai curînd Philinte, eroul bunului simț și al civilității, care e răsplătit pînă la urmă cu dragostea suavei Eliante, înclinată pînă în ajun spre Alceste, intransigentul, inumanul închinător al Virtuții, îndrăgostit însă de frivola Célimène. Philinte încearcă în zadar să-l îmbuneze pe Alceste, să-l împace cu lumea așa cum este ea, cu păcatele, dar și cu dulcelele ei. Glasul rațiunii nu are nici un efect asupra lui Alceste, un Brand „avant la lettre“, care vrea totul sau nimic și preferă societății frivole pustul (săhăstria, cum ar spune moldovenii!). În multe din scenele de confruntare a lui cu realitatea, Alceste spumegă de minie, ca un turbat. Și totuși, ne atrage cu judiciozitate luarea aminte a sorbonardului Daniel Mornet, în *Histoire de la clarté française*, (Paris, Payot, 1929). Alceste rămîne un spirit ordonat și cînd își tipă minia :

„Mereu el e furios (il „enrage“); de minie, își „pierde rațiunea“; „simțurile lui nu mai sînt guvernate de rațiune“ („ses sens par la raison ne sont plus gouvernés“ — e un vers !); dar inteligența lui e mereu guvernată de acea lege a retoricii și a spiritului clasic care cere să se vorbească cu limpezime, așadar cu metodă, iar după alegerea motivelor, să fie așezate în ordinea cea mai convingătoare». Și savantul Mornet (studentii săi îl numeau „Mort-né“) arată cum diatribele lui Alceste se orînduiesc după bunele reguli ale Retoricii, cu Exordiu și Propoziția, urmate de Confirmarea, apoi de Argumentul ad hominem și la urmă cu Concluzia. Elevul clasei de Retorică, prin alte cuvinte, nu pierde terenul nici cînd spumegă ca un turbat. Mornet încheie cu o cheie a farmecului molierian : „Acest soi de reflecție în turbare face poate prețul *Mizantropului*“.

Aș spune altfel. Opera de geniu, — și *Le Misanthrope* este una dintre marile capodopere ale dramaturgiei universale, — scapă la un moment dat din miinile autorului ei. Scriindu-și drama propriei sale alegeri nefericite în persoana Armandei, cocheta lui soție, Molière a vrut să facă pe spectatori să ridă de excesele unui temperament care se lasă prea greu pe panta intransigenței morale. Și a reușit. Contemporanii l-au socotit pe Alceste sublim dar și ridicol, pentru că, vorba aceea, de la sublim la ridicol nu e decît un pas. Și Alceste sărea mereu... peste cal. Molière nu și-a dat seama, cu tot geniul său lucid, că scrisese cu *Le Misanthrope* o dramă zguduitoare, drama destinului său de mare solitar, mezaliat prin definiție, dar mai ales cu frivola lui parteneră. Molière n-a putut prevedea că veacurile viitoare, mai puțin carteziene, vor ridica un pedestal de înaltă statuie lui Alceste, în care s-a zgrăvit, fără să știe, în ceea ce avea mai nobil. Molière n-a putut ști că veacul nostru, al demistificării și al demitizării, va respecta totuși pe cavalerii Absolutului, care în teatru se numesc Hamlet, Alceste și Faust. Acea răceală, de care vorbea în concluzie același Mornet, care „face din piesă o capodoperă cam austeră“, e aerul rece, dar purisim, al înălțimilor, al sublimului moral. Molière a uzat de toate mijloacele comediei populare ca să facă lumea să ridă, dar a strecurat în opera lui cîteva drame, tot atît de patetice, poate, ca și acelea ale lui Racine.

Aceste drame uncuri bufă, care fac să ridă și să plîngem interior, sînt *Avarul*, *Don Juan*, *Tartușe*, *Bolnavul inchipuit*, și, mai ales, *Mizantropul*, al cărui erou, mai puțin comic decît Don Quijote, este tot atît de sublim ca și Cavalerul tristei figuri și ca și el de tragic.